

Ole Bull was an adventurer, violin virtuoso, composer and international star who brought the name of Norway to worldwide attention. Within music and drama he was a pioneer in the development of a national identity, and on the concert stage his fabulous playing skills and intense charisma early won him the sobriquet "the Scandinavian Paganini".

Some of his most attractive tunes, as well as the rural potpourri *Et Sæterbesøg* have remained part of Norway's cultural heritage; on this recording they can be heard alongside his two virtuosic violin concertos and the fiery Spanish fantasia *La Verbena de San Juan*. The concertos and the fantasia were rediscovered only a few years ago, and this is the first recording ever made of these attractive works.

Ole Bull 1810-1880

- 1 **Sæterjentens Søndag** 2:58
- 2-4 **Concerto in A major** 22:25
- 5-7 **Concerto Fantastico** 18:21
- 8 **I Ensomme Stunde** 2:46
- 9 **La Verbena de San Juan** 13:51
- 10 **Et Sæterbesøg** 8:55

Annar Follesø, violin
Norwegian Radio Orchestra
Ole Kristian Ruud, conductor

Recorded in **DXD** 24/352.8kHz

5.1 DTS HD MA 24/192kHz

7.1 DTS HD MA 24/96kHz

2.0 LPCM 24/192kHz

+ mShuttle MP3 and FLAC

EAN13: 7041888514824

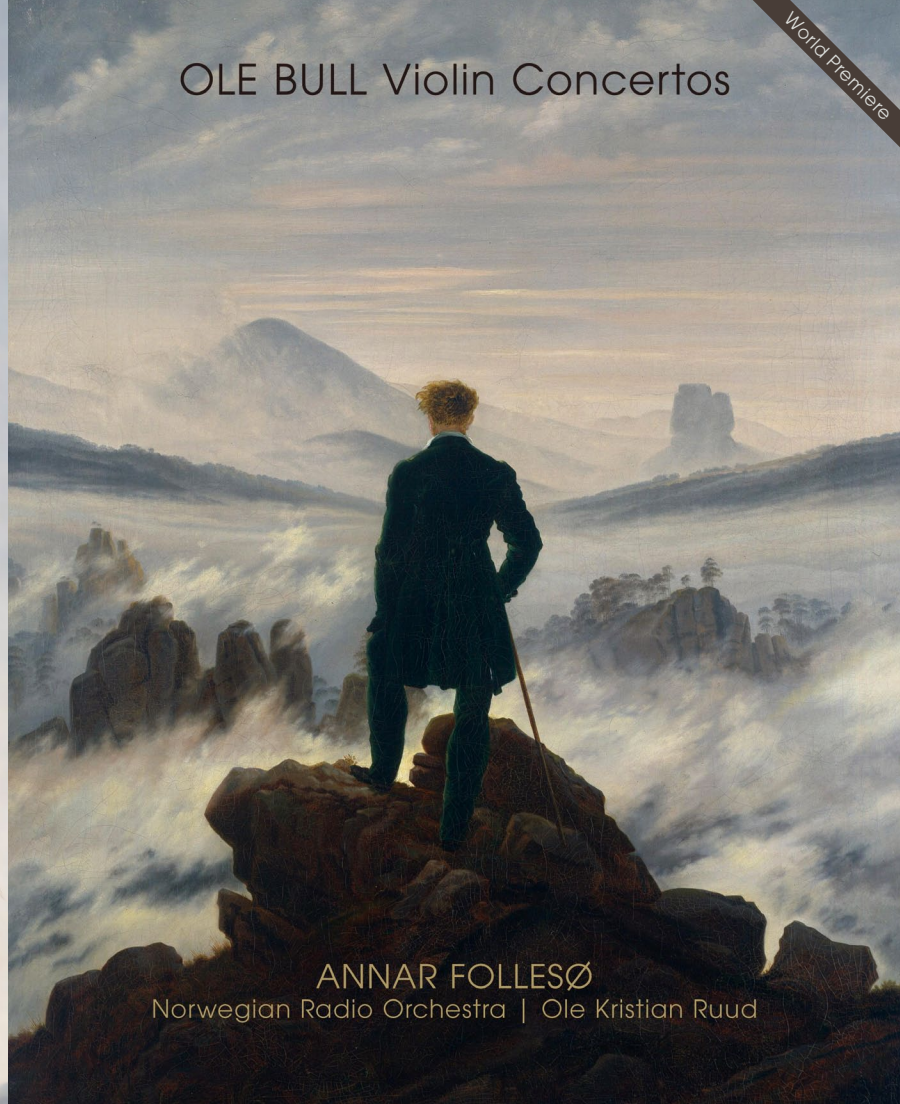

2L-067-SABD made in Norway 20©10 Lindberg Lyd AS

2L⁶⁷

OLE BULL Violin Concertos

World Premiere

ANNAR FOLLESØ
Norwegian Radio Orchestra | Ole Kristian Ruud

Ole Bull 1810–1880

- 1 **Sæterjentens Søndag** (The Herdgirl's Sunday) 2:58
arr. Johan Svendsen

Concerto in A major

- 2 Andante Maestoso / Allegro Maestoso 12:42
3 Adagio Sentimentale (Adagio Sostenuto) 2:59
4 Rondo Pastorale (Moderato) 6:44

Concerto Fantastico

- 5 Allegro Affetuoso (La Notte) 8:17
6 Adagio Sostenuto (L'Aurora) 4:37
7 Rondo Marcato (Il Giorno) 5:28
- 8 **I Ensomme Stunde** (La Melancolie) 2:46
arr. Johan Halvorsen / Wolfgang Plagge
- 9 **La Verbena de San Juan** 13:51
- 10 **Et Sæterbesøg** (A Mountain Vision) 8:55

Annar Follesø, violin

Norwegian Radio Orchestra | Ole Kristian Ruud

The violinist **Ole Bull** (1810–1880) was a Norwegian pioneer and motivator in the development of his country's cultural identity in music and the dramatic arts. Ole Bull discovered the dramatic talents of Henrik Ibsen and Bjørnstjerne Bjørnson and gave them a career-making opportunity to develop their art at his Norwegian theatre in Bergen.

International fame and charisma made Ole Bull a model and source of inspiration for Edvard Grieg, Johan Svendsen and many other musicians in Norway. Ole Bull understood the artistic qualities of folk music and introduced it to the concert hall.

Edvard Grieg 1857: “... when his right hand touched mine, it was as if an electric shock ran through me.”

Bjørnstjerne Bjørnson 1859: “This is the greatest man I have ever been acquainted with, ... wherever he opens a door, the sun enters.”

Rikard Nordraak 1860: “When one has stood face to face with him, one has felt the presence of God.”

In this recording some of Ole Bull's best known compositions appear alongside works which have only recently been rediscovered. In these compositions we are given some idea of how and why he enthralled his audiences in the nineteenth century with his incredible technique and intense charisma.

A tune such as **Sæterjentens Søndag** (The Herdgirl's Sunday) is a brilliant example of Ole Bull's gift for melodic writing. It is this piece, in an orchestral arrangement by Johan Svendsen, which opens the disc. Bull's technically adventurous compositions were more disputed, especially among those who would rather hear him play the classical repertoire. It was the virtuosic music that made him famous and popular, however, although much of this music fell into oblivion after his death. Bull's compositions cannot be judged by the yardstick of classical form, for they have qualities which were specifically adapted to his improvisatory style and to the general style of the popular music which delighted listeners in his day.

Ole Bull was only eight years old when he was first allowed to perform with the Musikselskab Harmonien orchestra in Bergen, after having auditioned successfully. In his childhood years his teachers included students of leading violinists such as Giovanni B. Viotti, Rodolphe Kreutzer and François Baillot. In stories which arose about his life he was, however, described as an autodidact. Ole Bull was a “savage from the far North” who broke all the established rules, yet who enthralled his audiences with his spontaneity and genuineness. When asked who had taught him to play, he might answer “the Norwegian mountains”!

At the age of eighteen he became director of Det musikalske Lyceum (= the philharmonic orchestra of Oslo) and of the theatre orchestra in Christiania (as Oslo was called then), but conditions in Norway were too limiting for an artist who had developed a taste for the music of Paganini and who longed to be the world's best violinist. In 1831 he therefore decided to move to Paris. There he heard Paganini perform and studied his works in detail together with his four year younger roommate, the Moravian violin virtuoso Heinrich Wilhelm Ernst.

Two years later he left on a combined study and concert tour through Switzerland and Italy. Bull worked intensely to improve his technique and perhaps in particular the song-like quality of his tone. Bull was an early pioneer of the use of continuous vibrato, a technique inspired undoubtedly by his enthusiasm for the great opera singers of his time, such as Maria Malibran. Even though Francesco Germiniani had been an advocate of the technique in his violin school in the early eighteenth century, the use of continuous vibrato was generally viewed with scepticism and was not common until introduced in the early twentieth century by violinists such as Fritz Kreisler, Mischa Elman and Jascha Heifetz.

Ole Bull received no formal composition training, but he had considerable ambitions and made his first serious attempts at composing while he was living in northern Italy. He yearned to write pieces which were as difficult and as effective as those of Paganini.

His intention was not to copy his idol, but to find his own style which would distinguish him from the other virtuosos. In Paris, Bull had drawn some attention to himself with a composition for Hardanger fiddle and chamber ensemble. Taking the double-stopping techniques on the Hardanger fiddle as a point of departure he developed a technique of playing four parts at once on the violin, which was to become his trademark.

Another distinctive aspect of Bull's style was that he used the entire register of the instrument to greater extent even than Paganini, often in the form of rapid alternation between the very highest and the very lowest registers.

Ole Bull cultivated the art of improvisation and could bring off dazzling variations on well-known folk tunes and opera arias at will. All of this attracted considerable attention, but in Italy, the land of opera, it took more to break through. Legend has it that fortune smiled

to him by pure coincidence while he was in Bologna in 1834, hungry and destitute.

H. C. Andersen described what happened in a short, biographical article he called "A fairy tale of our time". The singer Isabella Colbran heard Ole Bull playing the violin from a hotel window, and when the fêted Maria Malibran cancelled a recital, Colbran convinced the organizers to engage Ole Bull as a replacement. Bull jumped at the chance and became famous overnight. The audience sat speechless listening to his virtuosic technique, and when he played his most melancholy tunes, he drew tears from the fastidious audience. Bull's performance was given a reception unlike anything before at the theatre, and the very next day he received new invitations to perform.

Ole Bull came to regard that concert in Bologna as his true breakthrough. During his stay in Bologna he completed his first violin concerto, **Concerto per il Violino in tre parte**, a score 83 pages long and dated 22 April 1834.

From 1834 until the year he died – 1880 – Bull performed the concerto at virtually every venue he appeared at, whether it was in Naples, Paris, London, St Petersburg, New York, Havana, Madrid or Alexandria, to name but a few of the hundreds of cities and towns where he played. Considering the vast number of concerts he gave in the course of his career, he may well have performed the concerto several thousand times.

Ole Bull never learnt to compose in the sense that he knew how to develop thematic material in order to create internal compositional unity. On the other hand he had a gift for melody and an intuitive feeling for formal proportions. His compositions are constructed as rhapsodies or potpourris consisting of sequences of attractive melodies linked together by means of tension-building interludes. Not infrequently are his works built up like opera scenes, in which arias and recitatives are put together in a contrasting manner. If one were to look for a reference for Ole Bull's musical style, one would have to turn to Italian opera. The operas of Vincenzo Bellini would attract a full house night after night, not least when the legendary Maria Malibran was singing one of the leading roles. Ole Bull drew considerable inspiration from Bellini's operas and from Maria Malibran's impressive improvisations in arias and cadenzas.

The virtuoso composer of the nineteenth century wrote music which was intended to draw large crowds to the concert hall. In a similar manner to today's popular music performers, nineteenth century virtuosos took pride in composing their own music, adapting it to the particular technical skills they had developed. These works were seldom published. For fear of revealing their secrets and specialties Paganini and Bull usually did not notate the solo violin part in the score. Since none other than the composer-performer was able to perform the work, it was possible for them throughout their career to travel around performing programmes which consisted largely of their own music.

Ole Bull's violin concerto in A major has been preserved for posterity thanks to the existence of three different manuscripts. The oldest and most complete of these is in the

possession of the Ole Bull museum at Lysøen, and is arguably the most valuable piece in the museum's collection. Lysøen also owns an incomplete manuscript, possibly a reworking and revision carried out in 1863 by Bull's close friend Johan Hennum who later became Kapellmeister at Christiania Theater. At Ole Bull's home in Valestrand there is a third manuscript, Bull's own revision of the original manuscript from 1834. Ole Bull wrote in a letter to his family that he had made changes and corrections on several occasions. On the basis of these three manuscripts Nicolai Riise, in collaboration with Olav Anton Thommessen and myself, has made a practical performing edition of the work. "My concerto is written in quite a new style; dramatic, so to say," Bull wrote to his father from Florence. "When it becomes known, I hope it will cause something of a sensation, since it is without a doubt the most difficult music that has ever been written for the violin."

After a long orchestra introduction the violin begins a solo passage in which Bull introduces his new, four-part style of playing. This chordal, polyphonic style can only be played the way Ole Bull played it with a flat bridge, although it can be managed by breaking the chords.

Even though the first movement is marked *allegro*, it is characterized by several singable, ear-catching passages which contrast the virtuosic sections.

The *adagio* movement in E minor opens very dramatically, but after an emotionally charged melody it transforms to a dance-like G major section, only to disappear with a distant cattle-call. This movement can therefore be described as being a small mountain scene; it is performed entirely on the G string in the manner of Paganini. The last movement is characterized by two dance-like themes which end up in a finale full of virtuosic passage work.

When Ole Bull returned to Paris in 1835, Europe's leading musicians were impressed and fascinated by the genius of the Norwegian performer. After a concert at the opera in Paris in July 1836 the composer Hector Berlioz wrote that Ole Bull had those qualities which neither time, patience nor the most scholarly studies could provide: "profound expression, a true feeling for melody, natural elegance of style, and much warmth and originality."

A similar impression was recorded by Robert Schumann when he heard Bull performing in Vienna and Leipzig in 1839 and 1840: "While making play of the most difficult passages, he is at the same able to touch the deepest strings of the heart. After the death of Paganini he must without any doubt be regarded as the greatest virtuoso."

Earlier in 1840 he performed with Franz Liszt who, in a letter to his mistress the Countess d'Agoult, wrote of the deep impression the Norwegian violinist had made on him: "Have you heard Ole Bull? He is a great artist. His like is not to be found in Europe. He made a deep impression on me in Beethoven's Kreutzer sonata. He is quite simply extraordinary. His is a sort of savage's genius, possessing an abundance of original, enchanting ideas. In brief, he has moved me; it is a long time since that has happened to me."

While Bull was staying in Mannheim in August 1840 he was working on a violin concerto in E minor which he completed and performed for the first time in Prague in February 1841.

For the occasion he gave the work the title *Erinnerungen aus Prag, Gran Concerto*. On the title page of the existing manuscript Bull has written **Concerto Fantastico in tre parte**. The three movements are entitled "Allegro Affettuoso (la Notte)", "Adagio Sostenuto (l'Aurora)" and "Rondo Marcato (il Giorno)". Ole Bull often used programmatic titles, which inspired audiences and music critics to interpret the content. The first movement of *Concerto Fantastico* is an excellent example of the listener more being led astray than guided by the programmatic subtitle "the night". The first movement is far removed from a nocturnal atmosphere.

Trumpet fanfares, fateful, dramatic chords followed by a marching theme give more of an impression of going off to war. A mournful second theme in the major key appears before the soloist recapitulates the introduction in his first cadenza. The lyrical second theme returns, shaping the contours of a sonata form. The overall impression, however, is the extreme virtuosity of the solo violin part. Bull is more concerned with creating contrasts between the different structural sections than with developing the material. The orchestra's active involvement in the solo instrument's recitative passages increases a sense of conflict and drama. The title *Concerto Fantastico* is therefore very appropriate to this movement.

The second movement, subtitled "sunrise", is a very beautiful and elegant piece of music in two sections. The first section begins in G minor, subsequently transforming to G major – this is where Bull must have envisaged the sunrise. The solo violin plays an expressive, melodious tune, a strong contrast to the melancholy introduction.

"Rondo vivo Scherzoso" opens, like the first movement, with trumpet fanfares, which are greeted with an unexpected, roguish reply in the strings. After a short and hectic crescendo in the orchestra the music comes to an abrupt halt in a general pause, followed by a dance-like theme in the solo violin. The violin fantasizes ahead without stopping until, on reaching the climax, it is succeeded by the entire orchestra. This event is followed by a lyrical theme on the G string. The melody creates a single, long arch shape to the final section of the work, and is full of virtuosic writing and rapid tempi.

Ole Bull considered *Concerto Fantastico* to be one of the hardest and best pieces he had composed up to that point; indeed the work marks a high point in his output. In it he demonstrates his compositional strengths: invincible virtuosity alternating with expressive, melodious themes.

Joseph Joachim, one of the leading violinists in Europe during the second half of the nineteenth century, claimed on several occasions in the 1860s that nobody was able to play melodies as movingly or as expressively as Ole Bull. A tune after Ole Bull's heart is **I ensomme stunde** ("La Melancolie"). Set to words written in 1853 by professor of philosophy Marcus Jacob Monrad, the song quickly became popular and was published in a variety of arrangements for voice, piano or string orchestra. The tune is probably a Norwegian folk melody that Bull had transcribed in the 1850s, entitled "Klage" (Lament). The published editions all bore Bull's name, however, as did a copy he dedicated to Bjørnstjerne Bjørnson.

The arrangement on this recording was made by Wolfgang Plagge, whose instrumentation adds new colours to Johan Halvorsen's familiar arrangement.

In 1846 Ole Bull embarked on an extended concert tour of Spain. Queen Isabella II and her younger sister were to be married as part of a political horse-trading between Spain, France and Great Britain. Isabella had turned sixteen, whereas Maria Luisa Fernanda had not yet reached fifteen. Isabella was musical and played the piano, organ and harp. It is not possible to corroborate the story that Isabella, in her delight in the dashing Ole Bull and his playing, desired to see him dressed in an officer's uniform as one of her generals. Whether Ole Bull was invited to her private chamber is also something we shall never know; at sixteen, Queen Isabella's later infamous consumption of lovers could hardly have been more than in its very beginnings. There is no doubt that Isabella II appreciated Ole Bull's music; he dedicated **La Verbena de San Juan: Fantasia** to her. As a token of thanks to his composer friend Sebastián Yradier, who wrote out a fair copy of the work, Ole Bull incorporated his dance "Jota Aragonesa" in the work.

After an orchestral introduction with characteristic, Spanish rhythms and a dance theme in 6/8 time, the solo violin presents a theme which is played with much feeling. A short orchestral interlude gives way to further Spanish themes and motifs on the violin, before ending up in protracted, virtuosic passagework. After a solo cadenza comes a sequence of dances and folk tunes, first "El Calescero e Andaluz", then Yradier's "Jota Aragonesa" (dance from Aragón). Next come two folk songs (cancion) with variations and a Spanish dance, "Cala". Here we are treated to a demonstration of Ole Bull's famous, superb use of harmonics. The fantasia ends with a virtuosic and rhythmically captivating coda.

Everywhere Ole Bull gave concerts he would improvise on well-known folk tunes. In many cases this inspired patriotism in oppressed peoples and individuals.

In conjunction with the February revolution in Paris in 1848 Hungarian and Czech delegations congregated at the city hall to hail the republic and the French government. Their aim was to win sympathy and moral support for their respective countries' struggle for independence. Ole Bull felt so inspired by these events that he decided to follow suit. Together with a group of fellow Norwegians he travelled to Paris' city hall, taking with him the Norwegian flag from which the Swedish Union emblem had been removed, in the hope that he might gain the French government's support and acknowledgement of Norway as an independent country. He then travelled to Christiania and, at a student rally on 10 December, managed to convince the students to feel patriotic and republican. Not only did he play the Marseillaise, but also several Norwegian folk tunes, to inspire Norwegian musicians and painters to create art with a national character. He wanted to invite Myllarguten ("The Miller Boy": this was the nickname of Torgeir Augundsson (1801-1872), a legendary Norwegian Hardanger fiddle player, championed by Ole Bull) to perform together with him, to show that there already existed a Norwegian music "up there in the

mountains, cut and dried". Ole Bull even promised to write a seminal, national composition.

At a concert on 10 March 1849 he gave the first performance of the fulfillment of his promise: a work which, to begin with, he called *Erindring om den 10de December* (Memory of the 10th of December).

The work is a patriotic potpourri which in the spring of 1849 was rechristened **Et Sæterbesøg** (A Mountain Vision). According to the folk musician Arne Bjørndal, Ole Bull had been visiting the Norwegian artist Hans Gude's studio, playing around with an attractive motif which he was trying to give melodic shape to. "Stay at it, Ole," Gude is supposed to have said to him. It later turned out that the tune Ole Bull had been working at was "På solen jeg ser" (As I look at the sun) which appears towards the end of *Et Sæterbesøg*, before the final halling dance. Johan D. Behrens, director of a male-voice choir, immediately understood that it could become a favourite of the general public if only it had words to it. Set to Jørgen Moe's poem "Sæterjentens søndag" (The Herdgirl's Sunday) the song has become part of Norway's national heritage and remains Ole Bull's most well-known composition.

Ole Bull made several different versions of *Et Sæterbesøg* for violin and orchestra and for violin and piano. This recording is based on a manuscript for violin and string orchestra kept at Ole Bull's home in Valestrand on the island Osterøy. The potpourri opens with an orchestral introduction, a brief portrayal of nature complete with fiddle tune and a cuckoo. The violin takes up the fiddle tune leading the way on this recording to a Halling dance that was transcribed by Hardanger fiddler Sigmund Bernhoft Osa from a manuscript he found in New York. This Halling is said to have been one of the tunes Ole Bull played at the student rally on 10 December. After the Halling come the two folk songs "Eg ser deg utfør gluggjin" (I see you outside the window) and "Eg beisla min Styvel" (I bridled my boots). Then, after a surprisingly introverted and melancholic Halling comes the Swedish tune "I Rosenlund" (In the rose-garden) which, like many other Swedish folk melodies, is based on the chord progression of the well-known sarabande "La Folia". The tune was used for a setting of Johan Sebastian Welhaven's song "Hvor sødt at favnes i Aftnens fred" (What delight to be held in evening's embrace), written as a tribute to Ole Bull in 1838. It became something of a national anthem and was always sung whenever Ole Bull was celebrated later in his life. In *Et Sæterbesøg* it is surrounded by short orchestral interludes and is followed by Bull's own tune, "På solen jeg ser", a contrast to Johan Svendsen's arrangement. In one of the many existing manuscripts of *Et Sæterbesøg*, Jørgen Moe's words are included. Perhaps there may have been occasions when the audience were allowed to join in, singing Welhaven's and Moe's words. There is certainly no doubt that these songs were known by virtually everybody. In 1879 Ole Bull was invited to King Oscar II's royal yacht. Bull did not have his violin with him, and instead King Oscar sang for Ole Bull: he knew every verse of "På solen jeg ser" by heart! *Et Sæterbesøg* concludes with a lively Halling, crowned with the dance's characteristic, whirling leap.

A brief overview of Ole Bull's life

1810: Born 5 February in Bergen, Norway.

1818–24: Ole auditions for and is offered a position in the Musikelskapet Harmonien orchestra in Bergen, and becomes a pupil of Henrich Paulson and Mathias Lundholm. Ole receives a copy of Paganini's Caprices and is given various solo engagements with the orchestra.

1828–31: Ole travels to Christiania (Oslo) to study theology; he fails his Latin and gives up his studies. He is engaged as orchestra leader at Christiania Theater and at Det musikalske Lyceum. After a brief period of study in Copenhagen and Kassel he continues to work as an orchestra leader in Christiania and Bergen.

1831–35: Bull travels to Paris where he practices and shares a flat with the violinist Wilhelm Ernst, and becomes acquainted with other musicians including Baillot, Rossini, Meyerbeer, Liszt and Mendelssohn. Bull falls ill, has no money and makes an unsuccessful attempt to win at the casino. He is taken in by Mme. Villemillot and her granddaughter Félicie whom he marries in 1836. After a concert on 10 June Ole Bull leaves on a combined study and concert tour of Switzerland and Italy. He makes his breakthrough as a soloist in Bologna, composes his Violin Concerto in A Major, Polacca Guerriera, and En Moders bønn (A mother's prayer).

1835–37: Paris début and further concerts on 17 June and 9 and 22 December 1835. Jules Janin and Hector Berlioz predict a great future for him as a virtuoso violinist. London debut in 1836 and tiring, lengthy concert tours of Great Britain (247 concerts in ten months). Bull composes Cantabile e Rondo giocoso; on 15 September 1837 Félicie and Ole Bull have a son whom they call Ole Felix.

1837–38: Concert tour of Belgium, Holland, Germany, Poland, Russia, Finland, Sweden and Norway. In Moscow Bull completes Fantaisie et Variations de bravoure, sur un thème de Bellini. King Carl Johan makes Bull a Knight of the Order of Vasa and Bull returns to Norway a prince.

1839–40: New concert tours in Germany, Austria and Hungary, England, Ireland and Scotland. His son Ole Felix dies. Bull performs with Franz Liszt and appears in the Rhine Valley and southern Germany. Félicie and Ole Bull have a son, Alexander. The family move to Leipzig where they become friends with the couples Mendelssohn and Schumann.

1841–43: Bull composes Siciliano e Tarantella, Concerto fantastico and Largo Posato e Rondò Capriccioso. Félicie and Ole Bull have a son, Thorvald. The family remain in Dresden while Bull gives concerts in the Czech Republic, Poland, Russia, Scandinavia, Germany and Holland.

1843: Félicie gives birth to a daughter, Eleonore Félicie. Bull publishes three of his works. Henrik Wergeland writes Bull's biography.

1843–45: Concerts across America, from Canada in the north to Cuba in the south. Bull composes Recuerdos de Habana in Havana. Bull's son Ernst Bornemann is born and dies in Paris while Bull is in America.

1846–48: Concerts in France, Algiers and Spain. Bull composes Verbenade San Juan. Félicie and Ole Bull have a daughter, Lucie.

1848–52: Bull is in Paris during the February revolution, becomes an apprentice violin-maker under Vuillaume and makes his own violin. He marks Norway's independence taking a Norwegian delegation to the French government, travels to Christiania and inspires Norwegian students. He purchases the property Andøen outside Christianssand, composes Et Sæterbesøg and founds Det Norske Theater in Bergen where he appoints Henrik Ibsen as dramatic instructor. Félicie demands a divorce and moves to Christianssand with the children.

1852–57: Bull travels to America to establish the colony of Oleana in Pennsylvania. Félicie has a nervous breakdown and is admitted to a mental hospital, Andøen is sold and the contents auctioned off. The colonial project comes to an end, Ole Bull sells back the land but has lost a lot of money and is hounded by creditors, imprisoned and involved in several court cases, crosses the Straits of Panama to California, contracts yellow fever, becomes opera director in New York, catches malaria on a concert tour of the Mid-West. Félicie sends their son Alexander to bring his father back to Norway.

1857–1862: Bull fires the executive board at the theatre in Bergen and appoints Bjørnstjerne Bjørnson, he meets the fourteen year old Edvard Grieg, gives concerts in Germany, Austria, Hungary, takes over the family property at Valestrand near Bergen, gives concerts in Sweden, Germany, Holland and England. Félicie Bull is readmitted to a mental asylum in 1859 and dies in Christiania in 1862. Bull's son Thorvald falls to his death from a ship's mast and is buried in Malta.

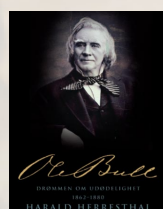
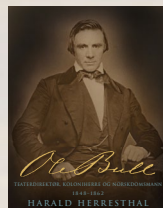
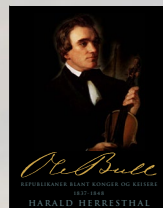
1862–67: Bull works for the establishment of a music academy in Christiania and a merging of the Danish and the Norwegian theatre in Christiania, gives concerts in Germany, Austria, the Czech Republic, Russia and Poland.

1867–71: New trip to America; concerts on the east coast and in the Midwest, travels to California, receives a laurel wreath in gold. His daughter Lucie marries, but she and her husband die in 1869. Bull travels between America and Norway and has a new house built at Valestrand in dragonstyle, is a guest of Senator Joseph Thorp and his family in Madison. Amelia Thorp and her daughter Sara Thorp return with Ole Bull to Norway. Sara becomes pregnant and Bull marries her in Madison. Their daughter Olea is born in West Lebanon, Maine. 1871–73: Rasmus Anderson, who teaches Scandinavian languages in Madison, inspires Bull to give concerts in aid of Norwegian books for the university library. Bull also starts raising money for a monument to Leiv Eiriksson who discovered America before Columbus. Bull leaves his property in Valestrand to his two children there, Eleonore Félicie and Alexander. He has a house built at Lyseøen in Os outside Bergen.

1873–74: Bull is forced to sell his house at Lyseøen to his father-in-law and moves with the Thorp family to Menton in the south of France. Bull gives a concert in Florence then escapes from the Thorp family to Rome. His wife Sara and daughter Olea move with the rest of the family back to the USA and do not see Ole Bull for two years. In Rome Bull meets Bjørnson and Franz Liszt.

1875–77: Concert tour of the Norwegian west coast up to Tromsø, then 70 concerts in Sweden, Denmark and Germany. Bull climbs the Cheops pyramid on his birthday, 5 February, in 1876 on a mission for King Oscar II to play "På solen jeg ser". Bull is reconciled with Sara and alternates between concerts in the USA and in Europe. Right up to the end of his life he gives between 50 and 100 concerts a year. In 1879 he still manages to draw a full house in venues such as Vienna's Musikverein or Steinway Hall in New York and received with ovations by his audience. Ole Bull passes away to the sound of Mozart's Requiem at his home at Lyseøen on 17 August 1880. His funeral in Bergen on 23 August surpasses anything Norway has ever seen when it comes to production and attendance, a tribute to a peoples' hero.

Harald Herresthal's four-volume biography of Ole Bull does more than simply paint a portrait of one of the most legendary figures in Norwegian culture; the author has delved behind the myth and, with the help of excerpts from biographical articles, letters, reviews and features, presents a comprehensive and critical account of the life of one of Norway's most colourful characters. The four volumes offer an exciting journey through Norwegian, European and American cultural history. A major result of Herresthal's extensive search for documents and other source material is the rediscovery and preparation of Ole Bull's works, a prerequisite without which this recording might not have been possible.

Annar Follesø trained at the Barratt Due Institute of Music in Oslo and at Indiana University in Bloomington, USA. In addition to studying the violin with Mauricio Fuks, he also studied baroque violin with Stanley Ritchie and chamber music with Menahem Pressler and György Sebök.

Follesø considers Fuks and Sebök to be two crucial influences in his development as a musician, in particular the manner in which they approached each individual composer's work as a unique interpretive universe. Follesø learnt a great deal from Mauricio Fuks about the "bel canto" style of playing which was so typical of the great violinists of a couple of generations ago, including Fuks' own teacher Jascha Heifetz. It is therefore with natural ease that Follesø alternates between the subjective, romantic discharges in Ole Bull's music and the profound compositional insight of Béla Bartók.

Follesø's previous recording, which featured works by Bartók, was made in collaboration with the pianist Christian Ihle Hadland and the clarinetist Björn Nyman. The CD won critical acclaim, inspiring Elaine Fine to write in the American Record Guide: *"Annar Follesø won a violin prize at the Salzburg Festival for his interpretation of the Bartók Solo Sonata, and from hearing this recording I can certainly understand why. He plays with extraordinary clarity and care, and manages to bring out all the dialogs between the voices in the solo violin writing without ever compromising the beauty of his sound. He makes this monument of complicated 20th century violin writing easy to understand and extremely enjoyable to listen to ... This is a wonderful recording. All the playing is superb."*

Annar Follesø has toured and given concerts in numerous countries including the USA, China, Russia, France, Austria, Italy and South Korea. In 1998 Follesø won the violin prize at the International summer Academy in Salzburg for his performance of Bartók's solo sonata and was invited, as the first Norwegian violin soloist ever, to perform at the Salzburg Festival.

Ole Kristian Ruud (b. 1959) is a professor of orchestral conducting at the Norwegian Academy of Music, and artistic director of the Staff Band of the Norwegian Armed Forces. Since his debut with the Oslo Philharmonic Orchestra in 1985 he has belonged to the élite of Norwegian conductors. In addition to regular engagements with all of the Norwegian orchestras Ruud has been guest conductor with several orchestras in Europe, Japan and the USA. He has been principal conductor of the Trondheim Symphony Orchestra (1987-95) and Norrköping Symphony Orchestra (1996-99), and from 1999-2003 he was

co-artistic director of the Stavanger Symphony Orchestra with especial responsibility for the Norwegian part of the ensemble's programme. During this period he organized a large series of recordings of music by Harald Sæverud and Geirr Tveitt. Both of these recordings, as well as his recordings of Edvard Grieg's complete music for orchestra with the Bergen Philharmonic Orchestra, have won him critical acclaim and a number of prestigious awards.

For nearly twenty-five years Ole Kristian Ruud has been a frequent guest conductor of the Norwegian Radio Orchestra. With in-depth knowledge of Norwegian music Ruud, in collaboration with the soloist and orchestra, has yet again brought into the light undeservedly neglected Norwegian works.

The Norwegian Radio Orchestra began life in 1946 as a provider first and foremost of light music for radio broadcast. The orchestra's first conductor, Øivind Bergh, led for many years a popular programme from the Norwegian Broadcasting Corporation's (NRK) main studio, which is the orchestra's place of work. Today the orchestra consists of about fifty musicians and has over the years assumed a wide variety of musical styles, from symphonic works and contemporary music to advanced jazz, folk music, rock and evergreens. It is not least the orchestra's variety of repertoire and flexibility which has earned it the motto "an orchestra for the whole of Norway". This is a position they have managed to maintain even after NRK lost the broadcasting monopoly in the 1980s. In recent years the orchestra has made a number of CD recordings and expanded its activities to other venues in Oslo and to touring in Norway and abroad. Principal conductor of the Norwegian Radio Orchestra from 2009 is Thomas Søndergård, while early music expert Andrew Manze is principal guest conductor.

Ole Bull 1810–1880

Fiolinisten Ole Bull (1810–1880) står i den norske bevissthet som en pionér og en pådriver i utviklingen av en nasjonal identitet i musikk og scenekunst. Ole Bull oppdaget Henrik Ibsens og Bjørnstjerne Bjørnsons evner som dramatikere og ga dem avgjørende muligheter til å utvikle seg på hans norske teater i Bergen.

Med sin verdensberømmelse og sin menneskelige utstråling ble han et forbilde og en inspirasjonskilde for Edvard Grieg, Johan Svendsen og mange andre norske musikere. Ole Bull så folkemusikkens kunstneriske kvaliteter og løftet den inn i konsertsalene.

Edvard Grieg 1857: «... da hans høyre hånd berørte min, gikk det som et elektrisk støt gjennom meg.»

Bjørnstjerne Bjørnson 1859: «Denne mann er det største jeg har omgitts, ... det kommer en sol inn, hvor han åpner døren.»

Rikard Nordraak 1860: «Når man har stått lite overfor ham, har man følt Guds nærhet.»

På denne platen er noen av hans mest kjente komposisjoner stilt opp mot verker som først nylig ble gjenoppdaget. Gjennom disse får vi en idé om hvordan og hvorfor han med sin ufattelige teknikk og personlige utstråling trolbandt 1800-tallets publikum.

En melodi som **Sæterjentens Søndag** («På solen jeg ser») er et strålende eksempel på hans melodiske evne. Det er den som i Johan Svendsens orkesterarrangement innleder denne platen. De teknisk halsbrekkende komposisjonene hans var mer omstridte, særlig blant dem som helst ville høre ham spille den klassiske musikkarven. Det var virtuosmusikken som gjorde ham berømt og populær, men de fleste av disse verkene gikk i glemmeboken etter hans død. Komposisjonene hans kan ikke vurderes med de klassiske former som målestokk, men de har kvaliteter som var tilpasset den improvisatoriske spillestilen hans og deler av den underholdningsmusikken som begeistret massene i hans samtid.

Ole Bull var bare åtte år gammel da han etter prøvespill fikk være med og spille i Musikselskabet Harmonien i Bergen. Hans lærere i barneårene hadde studert med fremstående fiolinister som Giovanni B. Viotti, Rodolphe Kreutzer og François Baillot. I mytene ble han imidlertid fremstilt som en autodidakt, en selvlært. Ole Bull var «villmannen fra det høye nord» som brøt hevdvunne regler, men som bergtok publikum med sin spontanitet og inderlighet. På spørsmål om hvem som hadde lært ham å spille, kunne han svare: de norske fjell!

18 år gammel ble han leder for Det musikalske Lyceum og teaterorkesteret i Christiania, men forholdene i Norge ble for små for en kunstner som allerede hadde fått smaken på Paganinis musikk og som lengtet etter å bli verdens beste fiolinist. Han reiste derfor til Paris i 1831. Han hørte Paganini spille og studerte verkene hans inngående sammen med sin fire år yngre romkamerat, den måhriske fiolinvirtuosen Heinrich Wilhelm Ernst. To år senere dro han på en kombinert studie- og konsertreise gjennom Sveits og Italia. Bull arbeidet intenst med å forbedre spilleteknikken og kanskje særlig sangbarheten i spillet. Bull var en tidlig pionér innenfor en gjennomgående bruk av vibrato, en teknikk som utvilsomt var et resultat av hans begeistring for de store operasangerne i samtiden, f.eks. Maria Malibran. Selv om Francesco Geminiani hadde gått inn for dette i sin fiolinskole allerede i første del av 1700-tallet, ble slik bruk av vibrato generelt sett på med stor skepsis, og det ble ikke vanlig før fiolinister som Fritz Kreisler, Mischa Elman og Jascha Heifetz innførte det tidlig på 1900-tallet.

Ole Bull hadde ikke hatt noen fagmessig komposisjonsundervisning, men hadde store ambisjoner og gjorde sine første seriøse forsøk mens han oppholdt seg i Nord-Italia. Han lurte lenge på hvordan han kunne lage musikkstykker som var like vanskelige og effektfulle som Paganinis. Tanken var ikke å etterlikne forbildet, men å finne en egen stil som skilte ham ut fra alle andre virtuoser. I Paris hadde Bull vakt en viss oppmerksomhet med en komposisjon for hardingfele og kammerensemble. Med det flerstemmige spillet på hardingfela som utgangspunkt utviklet han et firestemmig fiolinspill, noe som etter hvert skulle bli hans varemerke.

Et annet trekk som skilte Bull ut fra forbildet, var at han i enda større grad enn Paganini tok i bruk hele fiolinens register, gjerne i form av raske alterasjoner mellom de høyeste og de laveste tonene på instrumentet.

Ole Bull dyrket improvisasjonskunsten og kunne på stående fot briljere med variasjoner over tidens kjente operaarier og folkemelodier. Alt dette vakte nok en viss oppmerksomhet, men i operalandet Italia krevdes det mer for å slå igjennom. Ifølge myten smilte lykken til ham ved en ren tilfeldighet, mens han sulten og forkommen oppholdt seg i Bologna i april 1834.

H.C. Andersen har skildret dette i en liten biografisk artikkel som han kalte «et eventyr fra vår tid». Sangerinnen Isabella Colbran hørte Bulls fiolinspill fra et hotellvindu, og da den

feterte sangerinnen Maria Malibran meldte avbud til en konsert, fikk Colbran arrangørene til å engasjere Ole Bull som erstatning. Bull utnyttet muligheten og ble over natten en berømt mann. Publikum satt måløse og hørte på den halsbrekkende teknikken, og når Bull spilte sine mest vemodige melodier, lokket han også tårene frem hos det kresne publikum. Begeistringene overgikk alt hva man tidligere hadde opplevd i teateret, og allerede neste dag kom det nye invitasjoner.

I ettertid regnet Ole Bull konserten i Bologna som sitt første kunstneriske gjennombrudd. Mens han oppholdt seg i byen hadde han også skrevet ferdig sin første fiolinkonsert, **Concerto per il Violino in tre parte**, et partitur på 83 sider som ble fullført den 22. april 1834.

Fra 1834 og like til sitt dødsår 1880 fremførte Bull konserten i alle teater- og konsert-hus han besøkte, enten det nå var i Napoli, Paris, London, St. Petersburg, New York, Havanna, Madrid eller Alexandria, for bare å nevne noen av de hundrevis av byer han spilte i. Over alt hvor han kom, spilte han fiolinkonserten på en eller flere av konsertene sine. Med utgangspunkt i det enorme antall konserter han holdt i løpet av sin lange kunstnerkarriere, kan han ha spilt konserten flere tusen ganger.

Ole Bull lærte seg aldri komposisjon i den forstand at han visste hvordan han skulle utvikle og bearbeide et tematisk materiale og på den måten skape en indre kompositorisk enhet og sammenheng. Til gjengjeld hadde han en utpreget melodisk åre og en intuitiv sans for formproporsjoner. Komposisjonene hans er bygget opp som rapsodier eller potpurrier med en rekke av komplette og iørefallende melodier som knyttes sammen ved hjelp av spenningsdannende mellomspill. Ikke sjelden er verkene bygget opp som operascener, der resitativer og arier er satt sammen på en spenningsfylt og kontrasterende måte. Skal man lete etter en referanse for Ole Bulls musikkstil, må man gå til den italienske operastilen. Operaene til en Vincenzo Bellini sørget for overfylte operahus kveld etter kveld, ikke minst når den legendariske sangerinnen Maria Malibran hadde hovedrollen. Ole Bull mottok sterke impulser både fra Bellinis operaer og Malibrans imponerende improvisasjoner i arier og kadenser.

1800-tallets virtuoskomponister laget en musikk som var beregnet på å få det brede publikum til å fylle de store konsertsalene. På samme måte som dagens utøvere innen populærmusikken, la 1800-tallets virtuoser sin ære i å lage musikken sin selv, tilpasset de spesielle tekniske ferdigheter de hadde utviklet. Verkene ble sjelden publisert. Av frykt for at andre skulle avlure dem hemmeligheter og spesialiteter unngikk både Paganini og Bull som oftest å skrive solofiolinstemmen inn i partituret. Ettersom ingen andre enn utøverkomponisten selv kunne fremføre verkene, var det mulig for dem å reise rundt et helt liv med hovedsaklig egne verker på programmet.

Ole Bulls fiolinkonsert i A-dur er blitt bevart for ettertiden takket være tre forskjellige manuskripter. Det eldste og mest komplette originalmanuskriptet tilhører Ole Bull-museet

på Lysøen og må sies å være det mest verdifulle musikalske klenodium museet eier. Lysøen har dessuten et ufullendt manuskript som muligens er den omarbeidelse og revisjon Bulls gode venn, den senere kapellmester Johan Hennum ved Christiania Theater, gjorde i 1863. I Ole Bulls villa på Valestrand ligger et tredje manuskript, som er Bulls egen revisjon av det opprinnelige manuskriptet fra 1834. Ole Bull skrev i brev til familien at han flere ganger foretok endringer og rettelser. På bakgrunn av de tre overleverte manuskriptene har Nicolai Riise i samarbeid med Olav Anton Thommessen og undertegnede laget en praktisk utgave av fiolinkonserten. «Min konsert er laget i en ganske ny stil, dramatisk så å si,» skrev han til sin far fra Firenze. «Når det blir kjent, vil det forhåpentligvis vekke en del sensasjon, da det uten tvil er det vanskeligste som noensinne har vært skrevet for fiolin.»

Etter en lang orkesterintroduksjon starter fiolinen med en solo der Bull benytter sitt nye firestemte spill. Det akkordiske og polyfone spillet kan bare realiseres slik han gjorde det med en flat stol, men disse partiene har seg også utføre ved hjelp av ved hjelp av brutte akkorder.

Selv om første sats har fått betegnelsen allegro, preges den også av en rekke sangbare og iørefallende partier som kontrast til de mer virtuose avsnitt.

Adagio-satsen i e-moll starter meget dramatisk, men etter en følelsesladet melodi går melodien over i et danseaktig G-dur for så å forsvinne i det fjerne med en kulokk. Satsen kan derfor karakteriseres som en liten fjellscene, og den spilles utelukkende på G-strengen, slik Paganini pleide å gjøre. Siste sats preges av to humoristiske og danseaktige temaer som til slutt ender opp i en finale preget av virtuost passasjeverk.

Da Ole Bull kom tilbake til Paris i 1835 lot Europas fremste musikere seg imponere og fascinere av de geniale trekkene ved ham som utøvende kunstner. Etter en konsert i operaen i Paris i juli 1836 krev komponisten Hector Berlioz at Ole Bull hadde det som verken tiden, tålmodigheten eller de mest lærde studier kan gi en musiker: «et dypt uttrykk, en sann følelse for det melodiske, en naturlig stilistisk eleganse, og mye varme og originalitet.»

Det samme inntrykk fikk Robert Schumann, da han hørte ham spille i Wien og Leipzig i 1839 og 1840: «Samtidig som han bare leker med det vanskeligste, vet han å treffe hjertets dypeste strenger. Etter Paganinis bortgang må han som virtuos uten tvil regnes som den største.»

Tidligere på året i 1840 spilte han sammen med Franz Liszt som i et brev til sin elskerinne, grevinne d'Agoult, fortalte om det inntrykk den norske fiolinvirtuosen gjorde på ham: «Har De hørt Ole Bull? Det er en stor artist. Det finnes ikke maken i Europa. Han gjorde et dypt inntrykk på meg i Beethovens Kreutzer-sonate. Han er ganske enkelt noe uten om det vanlige. Det dreier seg om et slags villmanns-geni, som har en overflod av originale sjarmerende ideer. Kort sagt, han har beveget meg, og det er lenge siden det har hendt meg.»

Mens Ole Bull oppholdt seg i Mannheim i august 1840 arbeidet han med en fiolinkonsert i e-moll som han fullførte og urfremførte i Praha i februar 1841. For anledningen

kalte han den *Erinnerungen aus Prag, Gran Concerto*. På tittelsiden av det overleverte manuskriptet har Bull skrevet **Concerto Fantastico in tre parte**. De tre satsene har fått følgende titler: «Allegro Affettuoso (la Notte)», «Adagio Sostenuto (l'Aurora)» og «Rondo Marcato (il Giorno)». Ole Bull benyttet gjerne programmatisk titler som inspirerte publikum og kritikere til innholdsmessige fortolkninger. Første sats av *Concerto Fantastico* er et godt eksempel på at lytteren mer villedes enn veiledes av den programmatisk undertittel, «natten». Første sats er nemlig langt fra noen natstemning.

Trompetfanfaren, dramatiske og skjebnatunge akkorder etterfulgt av et marsjaktig tema gir mer inntrykk av en helt på vei ut i kamp. Så følger et elegisk sidetema i dur før solisten i en åpningskaden griper tilbake til innledningen. Det lyriske sidetema kommer også tilbake, og man aner konturene av en klassisk sonatesatsform. Det altoverskyggende blir likevel solo-fiolinens ekstreme virtuositet. Bull er mer opptatt av å skape kontraster mellom de enkelte formdelene enn å utvikle motivene. Med orkesterets aktive deltagelse i fiolinens resitativiske partier øker følelsen av kamp og dramatik. Tittelen *Concerto Fantastico* er dermed svært dekkende for denne satsen.

Annens sats, med undertittelen «soloppgang», er en meget vakker og formfullendt sats i to deler. Første del begynner i g-moll, som så veksler til G-dur, og det er nok her Bull har sett for seg soloppgangen. Solofiolinen spiller en uttrykksfull og sangbar melodi, som står i kontrast til den vemodspregede innledningen.

«Rondo vivo Scherzoso» innledes akkurat som første sats med trompetfanfaren, som får et skjelsomt og overraskende svar i strykerne. Etter et hektisk crescendo i hele orkesteret stanser musikken brått med en generalpause. Så er det duket for et danseaktig tema i solofiolinen. Fiolinen fantaserer seg fremover uten stans inntil den ved høydepunktet blir avløst av hele orkesteret. Så følger et lyrisk tema på G-strengen. Melodien preges av å være fantasert frem og tenkt som eneste stor bue frem mot en avslutning som preges av virtuositet og høyt tempo.

Ole Bull mente selv at *Concerto Fantastico* var noe av det vanskeligste og beste han inntil da hadde komponert. Verket er et musikalsk høydepunkt i hans produksjon. Han får vist det som er hans styrke: en uovervinnelig virtuositet som veksler med uttrykksfulle og sangbare melodier.

Joseph Joachim, som i annen halvdel av 1800-tallet var en av Europas førende fiolinister, ga i 1860-årene flere ganger uttrykk for at ingen kunne spille melodier så rørende og uttrykksfullt som Ole Bull. En slik melodi etter Ole Bulls hjerte er **I ensomme stunde** («La Melancolie»). Med filosofiprofessor Marcus Jacob Monrads tekst ble den fra 1863 av raskt populær og utgitt i forskjellige arrangementer for sang, klaver eller strykeorkester. Melodien er høyst sannsynlig en norsk folketone som Ole Bull skrev ned i 1850-årene med overskriften «Klage». Den har imidlertid alltid vært knyttet til hans navn i alle noteutgaver og i en note han tilegnet Bjørnson. Arrangementet på denne platen er laget av Wolfgang Plagge, som med

sin instrumentasjon har gitt Johan Halvorsens kjente arrangement en ny farge.

I 1846 innledet Ole Bull en lang konsertreise i Spania. Bakgrunnen var at dronning Isabella II og hennes yngre søster skulle gifte seg som et ledd i en politisk hestehandel mellom Spania, Frankrike og Storbritannia. Isabella hadde rukket å bli 16 år, mens Maria Luisa Fernanda ennå ikke var fylt 15. Isabella var musikalsk og spilte både klaver, orgel og harpe. Myten om at hun i sin begeistring over den staselige Ole Bull og hans fiolinspill skal ha ønsket å se ham i officersuniform og tilbudt ham å bli en av sine generaler, lar seg vanskelig dokumentere. Om Bull i tillegg ble invitert til et besøk i soveværelset får vi aldri vite, men hennes beryktede «forbruk» av elskere kan vel på det tidspunktet Bull møtte henne, i beste fall bare ha vært i sin spede begynnelse. Det er i alle fall ingen tvil om at Isabella II satte pris på Ole Bulls spill. Han tilegnet henne **La Verbena de San Juan: Fantasia**. Komponistvennen Sebastián Yradier renskrev partituret, og Ole Bull benyttet som takk en av hans danser i fantasien, «Jota Aragonesa».

Etter en orkesterinnledning med karakteristiske spanske rytmer og et dansetema i 6/8-dels takt, presenterer solofiolinen et tema som spilles med stor følelse. Etter et kort orkestermellomspill presenterer fiolinens flere motiver med spanske rytmer, før det hele munner ut i et langt og virtuost passasjeverk. Etter en solokadens følger en rekke med danser og folkemelodier, først «El Calesero e Andaluz», deretter Yradiers «Jota Aragonesa» (dans fra Aragón). Så følger to folkesanger (cancion) med variasjoner og en spansk dans, «Cala». Her får vi en demonstrasjon på Ole Bulls berømte og suverene flageoletteknikk. Fantasien avsluttes med en virtuos og rytmisk besettende koda.

Over alt hvor Ole Bull ga konserter pleide han å lage improvisasjoner over kjente folke-melodier. I mange tilfeller bidro det til å oppdigne patriotismen hos undertrykte mennesker og folkeslag.

I forbindelse med februarrevolusjonen i Paris i 1848 dro ungarske og tsjekkiske delegasjoner til rådhuset for å hylle republikken og den franske regjeringen. Målet var å vinne sympati og moralsk støtte i forbindelse med hjemlandenes kamp for frihet og selvstyre. Det inspirerte Ole Bull til å gjøre det samme. Med en flokk nordmenn dro han til rådhuset med det rene norske flagget uten det svenske unionstegnet i håp om å få regjeringens støtte for at Norge var et fritt og uavhengig land. Deretter reiste han til Christiania og klarte på et møte i Studentforeningen den 10. desember å få studentene til å føle seg som patrioter og republikanere. Hans spilte ikke bare Marseillaisen, men også flere norske slåtter for å inspirere norske musikere og malere til å lage nasjonal kunst. Han ville hente Myllarguten fra Telemark og la ham spille på hardingfele sammen med seg for å vise at den norske musikken allerede «stod fiks ferdig på fjellet». Ole Bull lovet dessuten å lage en nasjonal komposisjon som kunne bli retningsgivende.

På en konsert den 10. mars 1849 oppfylte han sitt løfte og fremførte komposisjonen, som i første omgang ble kalt *Erindring om den 10de December*.

Det dreier seg om et nasjonalpotpurri som senere på våren i 1849 fikk sin endelige tittel, **Et Sæterbesøg**. I følge folkemusikeren Arne Bjørndal skal Ole Bull under et besøk i maleren Hans Gudes atelier ha lekt seg med et vakker motiv som han forsøkte å få en melodisk form på. «Klem på med det der, Ole,» skal Gude ha sagt til ham. Senere viste det seg at melodien Bull fantaserte frem var melodien «På solen jeg ser», som benyttes før den avsluttende hallingen i *Et Sæterbesøg*. Mannskordirigenten Johan D. Behrens skjønte straks at den kunne bli en populær sang hvis den bare fikk en tekst. Han fikk rett. Med Jørgen Moes dikt «Sæterjentens søndag» er sangen blitt folkeei og Ole Bulls mest kjente komposisjon.

Ole Bull laget selv flere versjoner av *Et Sæterbesøg* for fiolin og symfoniorkester og for fiolin og klaver. Denne innspillingen baserer seg på et manuskript for fiolin og strykeorkester som er bevart i Ole Bulls villa på Valestrand. Potpurriet starter med en orkesterinnledning, som er en liten naturskildring med slåttmotiv og gjøken som galer. Fiolinen fanger opp slåttmotiv og leder på denne innspillingen over i en halling som hardingfelespilleren Sigmund Bernhoft Osa i sin tid fant og skrev av etter et manuskript i New York. Denne hallingen skal ha vært en av slåttene Bull spilte på studentfesten den 10. desember. Deretter følger folketonene «Eg ser deg utfør gluggjin» og «Eg beisla min Styvel». Etter en ny halling følger den svenske folketonen «I Rosenlund», som i likhet med flere andre svenske folketoner er basert på akkordprogresjonen til den kjente sarabanden, «La Folia». Melodien ble benyttet til Johan Sebastian Welhavens sang «Hvor sødt at favnes i Aftens fred», som var en hyllest til Ole Bull i 1838. Den ble nærmest en nasjonalsang og alltid sunget når Bull ble hyllet senere i livet. Melodien er innrammet av korte orkestermellomspill og etterfølges av Bulls egen «På solen jeg ser», som står i kontrast til Johan Svendsens arrangement. I ett av de mange manuskriptene av *Et Sæterbesøg* er Jørgen Moes tekst med. Kanskje fantes det situasjoner hvor de som hørte på, fikk synge med både Welhavens og Moes tekst. Det er i alle fall ingen tvil om at sangene var blitt alle manns eie. I 1879 var Ole Bull gjest på kong Oscar IIs kongeskip. Han hadde ikke med seg fiolinen, men til gjengjeld sang Oscar solo for Ole Bull: han kunne alle versene til «På solen jeg ser» utenat!

Et Sæterbesøg avsluttes med en spretten halling og et avsluttende hallingkast.

En kort oversikt over Ole Bulls liv

1810: Født 5. februar i Bergen, Norge.

1818–24: Ole prøvespiller og tas opp i Musikelskapet Harmonien, han blir elev av Henrich Paulson og Mathias Lundholm. Ole får Paganinis Capricer i gave og får etter hvert solistoppdrag med orkesteret.

1828–31: Ole reiser til Christiania (Oslo) for å bli teolog, stryker i latin og gir opp studiene. Han blir ansatt som orkesteranfører i Christiania Theater og Det musikalske Lyceum. Etter en kort studiereise til København og Kassel virker han som orkesterleder og fiolinist i Christiania og Bergen.

1831–35: Bull reiser til Paris, over og bor sammen med fiolinisten Wilhelm Ernst og blir blant annet kjent med musikere som Baillot, Rossini, Meyerbeer, Liszt og Mendelssohn. Bull blir syk, står uten penger og gjør mislykkede forsøk på å tjene penger på kasino. Han får bo hos fru Villemot og hennes barnebarn Felicie, som han gifter seg med i 1836. Etter en konsert den 10. juni drar Ole Bull på en kombinert studie- og konsertreise til Sveits og Italia. Han får sitt gjennombrudd som solist i Bologna, komponerer fiolinkonsert i A-dur, Polacca Guerriera og En Moders bønn.

1835–37: Debut og konserter i Paris, 17. juni, 9. og 22. desember 1835. Jules Janin og Hector Berlioz spår ham en stor fremtid som virtuos. Debut i London 1836 og lange og anstrengende konsertreiser i hele Storbritannia (274 konserter på 10 måneder). Bull komponerer Cantabile e Rondo giocoso, Felicie og Ole Bull får sønnen Ole Felix den 15. september 1837. 1837–38: Konsertreise gjennom Belgia, Holland, Tyskland, Polen, Russland, Finland, Sverige og Norge. I Moskva fullførte Bull Fantaisie et Variations de bravoure, sur un thème de Bellini. Kong Carl Johan slår Bull til ridder av Vasaordenen, og han kommer hjem til Norge som en fyrste.

1839–40: Nye konsertreiser til Tyskland, Østerrike og Ungarn, England, Irland og Skottland. Sønnen Ole Felix dør. Bull spiller sammen med Franz Liszt og spiller konserter i Rhindalen og Sør-Tyskland. Felicie og Ole Bull får sønnen Alexander. Familien flytter til Leipzig, hvor de er omgangsvenner med ekteparene Mendelssohn og Schumann.

1841–43: Bull komponerer Siciliano e Tarantella, Concerto fantastico og Largo Posato e Rondo Capriccioso. Felicie og Ole Bull får sønnen Thorvald. Familien blir i Dresden mens Bull spiller konserter i Tsjekkia, Polen, Russland, Skandinavia, Tyskland og Holland.

1843: Felicie og Ole Bull får datteren Eleonore Felicie. Bull utgir tre verker på forlaget Julius Schuberth i Hamburg. Henrik Wergeland skriver Bulls biografi.

1843–1845: Konserter over hele Amerika fra Canada i nord til Cuba i sør. Bull komponerer Recuerdos de Habana i Havanna. Sønnen Ernst Bornemann blir født og dør i Paris, mens Bull er i Amerika.

1846–1848: Konserter i Frankrike, Algerie og Spania, komponerer Verbena san Juan. Felicie og Ole Bull får datteren Lucie. 1848–52: Bull er i Paris under februarrevolusjonen, går i fiolinmakerlære hos Vuillaume og lager egen fiolin, markerer Norges uavhengighet med norsk delegasjon til Frankrikes regjering, reiser til Christiania og oppblinder de norske studentene, kjøper Andøen utenfor Christianssand, komponerer Et sæterbesøg og grunnlegger Det Norske Theater i Bergen, engasjerer Henrik Ibsen som teaterinstruktør. Felicie vil skilles, flytter til Christianssand med barna.

1852–57: Bull reiser til Amerika for å danne kolonien Oleana i Pennsylvania. Felicie får sammenbrudd og legges inn på sinnsykehus. Andøen selges og innbo auksjoneres bort. Kolonieventyret opphører. Ole Bull selger jorden tilbake, men har tapt mange penger og forfølges av kreditorer, settes i fengsel og havner i flere rettsaker, reiser over Panamastreket til California, får gulfeber, blir operasjef i New York, men prosjektet mislykkes, får malaria på konsertreise i Midtvesten. Felicie sender sønnen Alexander for å hente faren hjem til Norge.

1857–1862: Bull avskjediger teaterstyret i Bergen og engasjerer Bjørnstjerne Bjørnson, han møter den 14 år gamle Edvard Grieg, konserter i Tyskland, Østerrike, Ungarn, overtar familieeiendommen på Valestrand utenfor Bergen, gir konserter i Sverige, Tyskland, Holland og England. Felicie Bull legges på nytt inn på asyl i 1859 og dør i Christiania i 1862. Sønnen

Thorvald faller ned fra en skipsmast, dør og gravlegges på Malta.

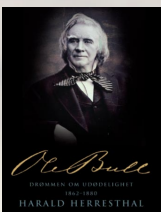
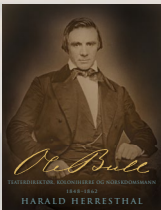
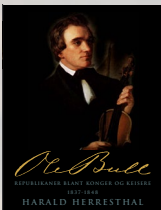
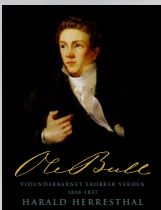
1862-67: Bull arbeider for et musikkakademi i Christiania og en sammenslåing av det danske og det norske teater i Christiania, gir konserter i Tyskland, Østerrike, Tsjekkia, Russland og Polen.

1867-1871: Ny Amerikareise, konserter på Østkysten og i Midtvesten, reiser med Atlanterhavsbanen til California og får laurbærkrans i gull. Datteren Lucie gifter seg, men både hun og ektemannen dør i løpet av 1869. Bull pendler mellom Amerika og Norge og bygger nytt hus på Valestrand i dragestil, er gjest hos senator Joseph Thorp og hans familie i Madison. Amelia Thorp og datteren Sara Thorp blir med til Norge. Sara blir gravid og Bull gifter seg med henne i Madison. Datteren Olea blir født i West Lebanon, Maine.

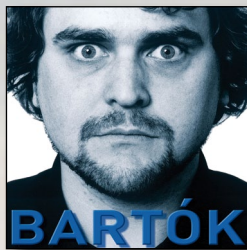
1871-73: Rasmus Anderson, som underviser i skandinaviske språk i Madison, inspirerer Bull til å gi konserter til inntekt for norske bøker til universitetets bibliotek. Bull starter også innsamling av penger til et monument for Leiv Eiriksson, som oppdaget Amerika før Columbus. Bull overlater eiendommen på Valestrand til sine gjenværende to etterkommere, Eleonore Félicie og Alexander. Han bygger hus på Lyseøen i Os kommune utenfor Bergen. 1873-74: Bull må selge Lyseøen til sin svigerfar og reiser med familien Thorp til Menton i Sør-Frankrikes. Bull spiller konsert i Firenze og flykter deretter fra Thorp-familien til Roma. Hans kone, Sara, og datteren Olea blir med resten av familien tilbake til USA og treffer ikke Bull på to år. I Roma møter Bull Bjørnson og Franz Liszt.

1875-77: Konsertreise langs norskekysten til Tromsø, deretter 70 konserter i Sverige, Danmark og Tyskland. Bull bestiger Keopspyramiden på fødselsdagen den 5. februar i 1876 for på oppdrag fra kong Oscar II å spille «På solen jeg ser». Bull forsones med Sara og reiser vekselvis på konsertturneer i USA og Europa. Helt til det siste gir han mellom 50 og 100 konserter i året. I 1879 klarer han fortsatt å fylle saler som Musikverein i Wien eller Steinway Hall i New York og oppnår en stormende og begeistret publikumsmottagelse. Til tonene av Mozarts Requiem dør Ole Bull den 17. august 1880 i sitt hjem på Lyseøen. Så følger en gravferd i Bergen den 23. august, som i regi og deltagelse overgår alt hva Norge har sett av personlig heltedyrkelse.

Harald Herresthals firebinds biografiserie, Ole Bull – en kunstner og hans tid, beskriver ikke bare en av de mest myteomspunne eventsrikkelser i norsk kulturliv. Herresthal har gått bak mytene og gir ved hjelp av sitater fra biografiske artikler, brev, kritikker og omtaler en omfattende og kritisk fremstilling av en av Norges mest fargerike skikkelser. Bøkene er samtidig en spennende reise gjennom norsk, europeisk og amerikansk kulturhistorie. Et viktig resultat av Herresthals verdensomspennende søken etter dokumenter og kilde-materiale er gjenoppdagelsen og tilretteleggelsen av Ole Bulls verker. Det har vært en avgjørende forutsetning for denne innspillingen.

Annar Follesø studerte ved Barratt Due Musikk institutt i Oslo og ved Indiana University i Bloomington, USA. I tillegg til sine fiolinstudier under Mauricio Fuks i Bloomington, studerte han barokkfiolin med Stanley Ritchie og kammermusikk med bl.a. Menahem Pressler og György Sebök. Follesø anser Fuks og Sebök som to påvirkningskilder av avgjørende betydning for hans egen kunstneriske utvikling, med deres fokus på å tilnærme seg hver enkelt komponist som et unikt fortolkningsmessig univers. Av Mauricio Fuks lærte Follesø også mye om den "bel canto"-pregede spillestilen som var så typisk for de store fiolinistene for et par generasjoner siden, deriblant Fuks' egen læremester, Jascha Heifetz. Det oppleves derfor for Follesø helt naturlig å veksle mellom de subjektive, romantiske utladninger hos en Ole Bull og de dype kompositoriske innsikter hos en Béla Bartók.

Follesøs forrige plate, med verker av nettopp Bartók, ble spilt inn i samarbeid med pianisten Christian Ihle Hadland og klarinetisten Björn Nyman og fikk strålende internasjonale kritikker.

Kjell Hillveg skrev i Aftenposten: "Follesø har en suverén

formsans og et nyanseregister som bare må høres. Den langsomme satsen i solosonaten inneholder noen av de såreste klanger jeg har hørt på lenge, og yttersatsene slår gnister. Det er noe fandenivoldsk over samspillet i de to andre verkene. Denne utgivelsen har med andre ord gitt meg et nytt syn på Bartók".

Annar Follesø har turnert og spilt konserter i en rekke land, deriblant USA, Kina, Russland, Frankrike, Østerrike, Italia og Sør-Korea. I 1998 ble Follesø første norske fiolinist til å spille ved Festspillene i Salzburg, da han vant fiolinprisen ved Det Internasjonale Sommerakademiet i Salzburg for sin tolkning av Bartóks solosonate. Annar Follesø er sammen med Wolfgang Plagge kunstnerisk leder for Sunnmøre Kammermusikkfestival.

Ole Kristian Ruud (1959) er professor ved Norges musikkhøgskole i orkesterdireksjon og kunstnerisk leder for Forsvarets Stabsmusikkorps. Han har siden sin debut som dirigent med Oslo filharmoniske orkester i 1985 vært regnet som en av Norges fremste dirigenter. I tillegg

til regelmessige engasjementer med samtlige norske orkestre har Ruud vært gjestedirigent for en rekke orkestre i Europa, Japan og USA. Han har i lengre perioder vært sjefdirigent for Trondheim Symfoniorkester (1987-95) og Norrköping Symfoniorkester (1996-99), og i perioden 1999-2003 var Ruud en av Stavanger Symfoniorkesters kunstneriske ledere med særlig ansvar for den norske delen av repertoaret. I denne perioden ledet han blant annet en stor innspillingsserie med verker av Harald Sæverud og Geirr Tveitt. Både dette og hans innspillinger av Edvard Griegs samlede orkestermusikk med Bergen filharmoniske orkester har resultert i strålende kritikker og høyt hengende priser.

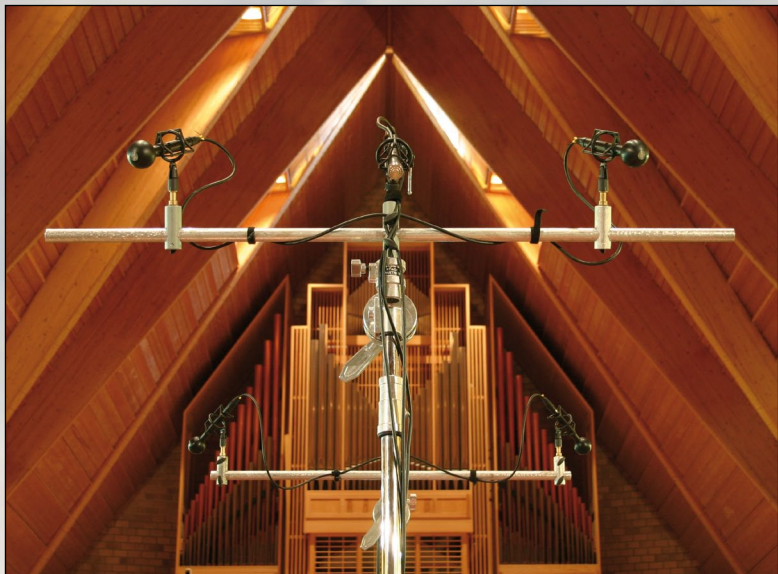

Ole Kristian Ruud har i nærmere 25 år vært en stadig tilbakevendende gjestedirigent for KORK. Med sin inngående kjennskap til norsk musikk har Ruud i samarbeid med solisten og orkesteret nok en gang løftet frem ukjent norsk musikk som fortjener å komme frem i lyset.

Kringkastingsorkesteret (KORK) startet i 1946 som et radioorkester med underholdningsmusikk som hovedrepertoar. Orkesterets første dirigent, Øivind Bergh, ledet i mange år populære og folkekjære sendinger Store studio, som er orkesterets daglige arbeidsplass. I dag består orkesteret av ca. 50 musikere og har i årenes løp fått stadig nye musikalske oppgaver, alt fra det symfoniske repertoaret og samtidsmusikk til

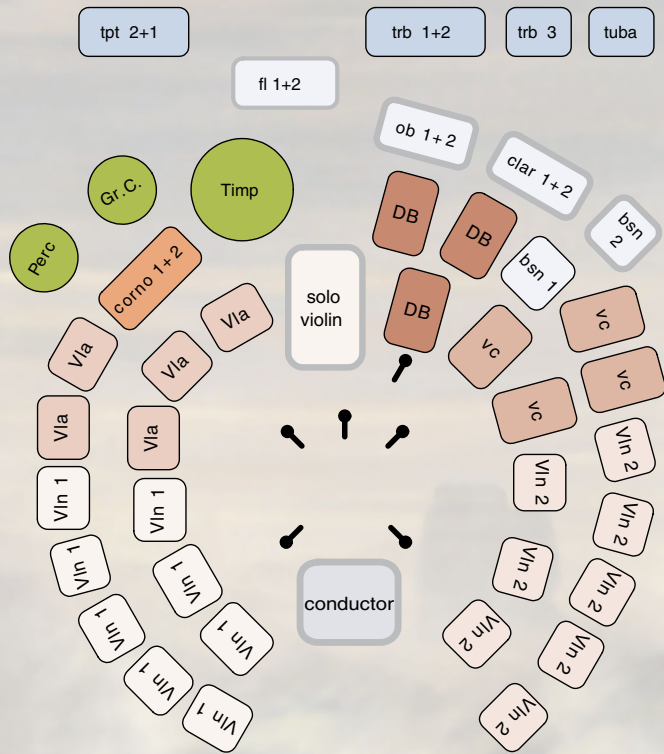
avansert jazz, viser, rock og slagere. Det er ikke minst Kringkastingsorkesterets repertoarmessige bredde og fleksibilitet som har gitt KORK hedersbetegnelsen, «Hele Norges orkester». Det er en posisjon orkesteret har beholdt selv etter at NRK mistet sitt sendingsmonopol i 1980-årene. I de senere år har orkesteret gjort en rekke CD-innspillinger og utvidet sin virksomhet til forskjellige konsertarenaer i Oslo og til turnévirksomhet i inn- og utland. Orkesteret har fra 2009 knyttet til seg Thomas Søndergård som sjefdirigent, mens tidligmusikksperten Andrew Manze er engasjert som første gjestedirigent.

2L (Lindberg Lyd) records in spacious acoustic venues; large concert halls, churches and cathedrals. This is actually where we can make the most intimate recordings. The qualities we seek in large rooms are not necessarily a big reverb, but openness due to the absence of close reflecting walls. Making an ambient and beautiful recording is the way of least resistance. Searching the fine edge between direct contact and openness; that's the real challenge. A really good recording should be able to bodily move the listener. This core quality of audio production is made by choosing the right venue for the repertoire, and balancing the image in the placement of microphones and musicians relative to each other in that venue. There is no method available today to reproduce the exact perception of attending a live performance. That leaves us with the art of illusion when it comes to recording music. As recording engineers and producers we need to do exactly the same as any good musician; interpret the music and the composer's intentions and adapt to the media where we perform.

Surround sound is a completely new conception of the musical experience. Recorded music is no longer a matter of a fixed two-dimensional setting, but rather a three-dimensional enveloping situation. Stereo can be described as a flat canvas, while surround sound is a sculpture that you can literally move around and relate to spatially; surrounded by music you can move about in the aural space and choose angles, vantage points and positions.

Blu-ray is the first domestic format in history that unites theatre movies and music sound in equally high quality. The musical advantage is the high resolution for audio, and the convenience for the audience as one single player will handle music, films, DVD-collection and your old library of traditional CD.

Developed by Munich's **msm-studios** in co-operation with **Lindberg Lyd**, the *Pure Audio Blu-ray* combines the Blu-ray format's vast storage capacity and bandwidth necessary for high resolution sound (up to 192 kHz/24Bit) in surround and stereo with the easy and straight-forward handling of a CD. Pure Audio Blu-ray can be operated in two ways: by on-screen menu navigation or by remote control without a TV screen. Remote control operation is as easy as with a CD: besides the standard transport controls the numeric keys directly access the corresponding track number and the desired audio stream can be selected by the coloured keys on the remote control. For example, press the red button for 5.1 DTS HD Master or yellow for 2.0 LPCM. Pure Audio Blu-ray plays back on every Blu-ray player.

■ 5.1 DTS HD MA 24/192kHz ■ 7.1 DTS HD MA 24/96kHz ■ 2.0 LPCM 24/192kHz

Blu-ray authoring **msm-studios GmbH**

audio encoding **Morten Lindberg** • screen design **Dominik Fritz**

authoring **Martin Seer** and **Markus Ammer** • project management **Jakobus Ciolek**

Blu-ray producers **Johannes Müller** and **Morten Lindberg**

This Pure Audio Blu-ray is equipped with **mShuttle** technology – the key to enjoying your music even when away from your Blu-ray player. Connecting your BD player to your home network will enable you to access portable copies of the songs residing on the disc: you may burn your own copy in CD quality or transfer MP3s of your favourite tracks to your mobile player. **mShuttle** provides a versatile listening experience of Pure Audio Blu-ray: in studio quality 192kHz FLAC on your home entertainment system, in CD quality in car & kitchen, or as MP3 wherever you are.

- 1 Make sure that your BD player is connected to your computer network.
- 2 Put the Pure Audio Blu-ray Disc into your BD player.
- 3 Open the Internet browser of your computer and type in the IP address of your BD player.
You will find this address in the setup menu of your Blu-ray Disc player.
- 4 Select booklet and audio files to download from the Blu-ray to your computer.

Recorded at Jar Church
June 2009 by **Lindberg Lyd AS**

Recording Producer **Wolfgang Plagge**
Surround Sound Design and Balance Engineer **Morten Lindberg**
Recording Engineer **Hans Peter L'Orange**

Editing **Jørn Simenstad**
Mix and Mastering **Morten Lindberg**

"Wanderer Above a Sea of Fog" (1817) **Caspar David Friedrich** (1774-1840)
Photo **Annar Follesø Dag Thorenfeldt** • Session photos **Lindberg Lyd AS**
Text **Harald Herresthal** • Translation **Andrew Smith**
Artwork and graphic design **Morten Lindberg**

Executive producers **Morten Lindberg** and **Martin Revheim**

Financially supported by *Norsk Kulturråd*,
Fond For Lyd og Bilde and *Fond For Utøvende Kunstnere*

2L is the exclusive and registered trade mark
of **Lindberg Lyd AS 20©10 [NOMPP1004010-100]** **2L-067-SABD**
Worldwide distributed by **Musikkoperatørene** and **www.2L.no**

This recording was made by Lindberg Lyd with DPA microphones, Millennia Media amplifiers and SPHYNX2 converters to a PYRAMIX workstation. Digital eXtreme Definition is a professional audio format that brings "analogue" qualities in 24 bit at 352.8 kHz sampling rate. DXD preserves 8.4672 Mbit/s (3 times the data of DSD) per channel. This leaves headroom for editing and balancing before quantizing to DSD for SACD or PCM for Blu-Ray.

